

מלחמת ששת הימים

בדומה לכל אנשי צוות השגרירות, הייתי גם אני מעודכן במצב הבטחוני החמור של מדינת ישראל. הנסיון של הסורים להטות את מי הירדן לא הופסק אלא לאחר פעולה ישראלית נמרצת והפגזות על ישובים שעל גבול ישראל. גם חדירות מחבלים בשליחות הסורים דרך גבולות ירדן ולבנון יצרו מתח מסוכן. סוריה, כפי שהוסבר לנו מירושלים, ביקשה לערב בעידודה של ברית-המועצות או ביוזמתה, את מצרים, במשבר המחרף והולך. עקבנו אחר ההתפתחויות. אך בכל זאת, כאשר במחצית השנייה של חודש מאי כבר היה ברור לחלוטין שישראל עומדת בפני סכנת מתקפה כוללת מצד כל מדינות ערב, ולא רק משכנותיה היינו בהלם. חרדתנו גברה שבעתיים לנוכח תגובתו של העולם המערבי. האו"ם התקפל. צרפת פנתה עורף ושאר מדינות אירופה גילו אדישות או אוזלת יד. ישבנו בנקודת תצפית שאיפשרה לנו לעקוב אחרי התגובות הבינלאומיות בעיניים פקוחות. פגשנו גם לא-עוינות. אך המירב שניתן היה לצפות מפגישות אלה היתה "השתתפות בצער". למרות שבכל פגישה הובהר כי העולם המערבי מודע לכך כי ישראל שרויה בסכנת הרס והשמדה, העמדה הרשמית של דיפלומטים אירופים היתה בקירוב כך - "צריך למצות את כל האפשרויות על מנת למנוע מלחמה. אך גם צריך לוותר." וכו'. ידידים משכבר, שעמם נהגנו לקיים קשרים קרובים, השתתפו בצערנו, אך לא מעבר לכך. מפי ידידינו האמריקנים שמענו, לעומת זאת, יותר ויותר את קריאת העידוד: "למה ישראל מחכה? הרי עניבת החנק מתהדקת!" הדברים לא נאמרו במפורש, אך הרמזים לכך היו ברורים.

כאשר נאצר הכריז על גיוס והתחיל לרכז כוחות לאורך הגבול עם ישראל, ברור היה לי מעל לכל ספק שתפרוץ מלחמה. מידידי האמריקנים והאירופים למדתי שאת התרוצצותו של אבא אבן בבירות אירופה ובארצות הברית, מפרשים אך ורק כביטוי לחולשה של ישראל, שאין בכוחה להכות בערבים. גם פרשנים בתקשורת התחילו להביע חששות דומים. לא נסתר ממני כמה קשים היו ימי ההמתנה בישראל, אך קשה לי לתאר במלים את כל אשר עבר עלינו בווינגטון באותם ימים. אייב ואפי התרוצצו ופעלו ככל יכולתם כדי להספיק ולשוחח עם כמה שיותר סנטורים, חברי קונגרס ופקידים בכירים בממשל, ועם זאת, בעיני היתה התרוצצותם חסרת טעם. אפי, ובמיוחד אייב, היו עצבנים עד מאד ולא יידעו את אנשי הסגל בכל הנוגע לפעילותם.

בדומה לעמיתי בסגל, גם אני הייתי סבור שהממשל האמריקני מצפה שישראל תפעל, וגם הם, כמוני, הבינו שביקוריהם של אבן ושל ראש המוסד לא ישכנעו

את הממשל לתת לישראל אור ירוק לפעולה, מעין "הסכמה פורמלית למכת מנע". כתבת על כך בצופן של "נתיב" לשאול. הנחתי היתה, ששאול דווקא מגלה הבנה להיסוסיו של אשכול.

אחרי הנצחון הגדול של מלחמת ששת הימים נוצר מצב שבו "כולם צדקו". תומכי הקו המהסס של אשכול טענו, שישראל שכנעה את העולם כי יצאה למלחמה רק לאחר שלא היתה לה כל ברירה אחרת ורק לאחר שמיצתה את כל הדרכים כדי למנוע מלחמה. מנקודת התצפית שלי בווינגטון לא יכולתי להסכים לקביעה זו. גם כשחזרתי ארצה איש לא יכול היה להשיב לשאלתי מה היה קורה אילו איחרנו אפילו בכמה ימים ובכך היינו מוותרים על היתרון העצום של ההפתעה.

שמחת הנצחון היתה כה גדולה עד כי כל מה שעבר על ישראל בתקופת ההמתנה נשכח במהרה. אשר לי, השיכחה לא השתלטה עלי. בזכרוני נחרטו הימים שבהם התהלכתי כסהרורי ושאלתי את עצמי כיצד אין מבינים בירושלים, מה שכל כך ברור מכאן. אינני יודע מה בדיוק עבר על בני המשפחות של עמיתי בשגרירות. אצלנו, על כל פנים, התקיים "דיון" משפחתי כעשרה ימים לפני פרוץ המלחמה. אבינועם, בנו בן ה-17, הודיע שלא יוכל להישאר בווינגטון אם תפרוץ מלחמה. ראינו הגיון בדבריו. כל צעירי הקיבוץ יגוייסו, ועול המשק עתיד ליפול על בני ה-16-17 ואולי גם על בני ה-15. בבה ואני לא השבנו לאבינועם מיידית. הבטחתי שנשיב לו למחרת, לאחר שנושחח בינינו. ההתייעצות עם בבה היתה קצרה. שנינו החלטנו שעל אבינועם לשוב ארצה. ידענו כי לא יסלח לנו לעולם ואנו לא נסלח לעצמנו אם יישאר כאן בתקופת המלחמה. הודעתי לו בבוקר שאם אמנם תפרוץ מלחמה, נעשה הכל כדי שיגיע הביתה מהר ככל שניתן. ליאון וולקוב עבר באותם ימים טלטלה רגשית עזה. באחד הבקרים הוא טילפן אלי ואמר: "נחמיה בשבת הייתי בבית-הכנסת. מאז היותי נער בקמיניץ-פודולסק לא הייתי בבית-הכנסת." קולו נשמע כמעט חגיגי. "לאיזה בית-כנסת הלכת?", שאלתי. ליאון השיב "הלכתי לבית-הכנסת האורתודוקסי בג'ורג'טאון. לא רציתי ללכת לבית-כנסת רפורמי, ספרו לי שהוא דומה לכנסייה." ממש בערב המלחמה הוא טילפן אלי והזמין אותי לביתו, שם הייתי אמור לפגוש את יועץ השגרירות היגוסלבית סביטו יוב (Svieto Job), שביקש לראותני. את שיחתנו, שנמשכה עמוק אל תוך הלילה, לא אשכח לעולם. יוב סיפר לנו שעל-פי הערכת בלגרד (ליגוסלבים היו מגעים הדוקים עם מצרים) לא תפרוץ מלחמה. לדעתו תאלץ ישראל להתחשב במציאות הצבאית ולחפש דרך להגיע להסדר עם נאצר. דבריו של היגוסלבי קוממו אותי. "המלחמה תפרוץ תוך ימים." אמרתי בתוקף וברוגז. "רק מי שלא מבין או לא רוצה להבין את הערבים יכול לנסות 'למכור' לי את הערכת בלגרד. ברגע שנאצר יקבל את ההערכה שישראל לא תוכל לעמוד מול התקפה ערבית, הוא יתקוף אותה יחד עם שותפיו." יוב טען שאם ישראל תגלה נכונות לבוא להסדר עם נאצר, לא יוכלו הערבים להצדיק בפני המעצמות התקפה על ישראל.

וולקוב, חיוור כולו, ישב ושתק, ואני חזרתי וטענתי שלישראל אסור להתקפל

כי מטרת הערבים איננה סגירת המוצא לים סוף אלא השמדתה, הריסתה וחיסולה של מדינת ישראל. "גילוי חולשה מצד ישראל." אמרתי, "יביא להתקפה על ישראל מכל הגבולות – מצפון, ממזרח ומדרום. לא יעברו ימים רבים," אמרתי. "ותפרוץ מלחמה."

איני זוכר כיצד הסתיימה שיחתנו, אך אין לי ספק שלא הצלחתי לשכנע את יוב. אני מקווה, שלפחות שכנעתי את וולקוב. לשיחת לילה זאת היה סיום מבדח במקצת. לאחר המלחמה התקשר יוב לוולקוב ואמר לו שלמחרת השיחה עשה את המשגה החמור ביותר בקריירה שלו. הוא, משום מה, לא דיווח במברק לבלגרד את מה ששמע מפי והסתפק בכך שסיפר לשגריר שלו על-אודות היועץ ה"הסטרי" משגרירות ישראל.

שני בנינו המבוגרים היו מגויסים. דן, הבכור, שירת בצפון, קרוב לבית ואילו אחיו יאיר, שירת כמ"מ בצנחנים. אי-שם, ב-4 ביוני קיבלנו מברק משייקה ששלום לשניהם. למחרת, ה-5 ביוני, בשעות הלילה הודיעונו על פרוץ המלחמה. הערתי את בבה והצעתי שתעזור לאבינועם לארוז את חפציו. התקשרתי לשגריר וביקשתי רשות להיעדר מהשגרירות, כדי שאוכל לקחת את אבינועם לנמל-התעופה קנדי. טילפנתי למנהל "אל על" בניו-יורק, ידידי הטוב, חיים סנדרסון, חבר כפר בלום לשעבר וביקשתי שידאג לכך שאבינועם יעלה למטוס. אבינועם עמד לסיים את לימודיו בבית-הספר התיכון, וכשיצאנו לדרך עצרתי בשערי בית-הספר, וביקשתי לראות את המנהל. הסברתי לו שעל אבינועם לטוס מיד לישראל. מנהל בית-הספר היה נרגש. רק אז הסתבר לי שהוא יהודי. הוא ביקש כי נמתין קמעא שכן עליו לטכס עצה עם מוריו של בנו. אחר-כך הזמין אותנו לחדרו והודיע כי בית-הספר משחרר את אבינועם מהבחינות שעוד נותרו לו, ובבוא היום יקבל אבינועם את תעודת הבגרות. "ישמור עליך אלהים, אבינועם. היה ברוך..." - אמר המנהל.

איני יודע מי היה נרגש יותר, אבינועם או אני. יצאנו לדרך. נהגתי כמטורף. בנמל-התעופה התברר שלא מנהל "אל על" הוא השולט ברשימת הנוסעים, אלא נציג משרד הבטחון הישראלי הוא שקובע את סדר העדיפויות. הראשונים לעלייה למטוס היו קציני צה"ל וחייליו. אחריהם עלו הרופאים. וביניהם רופאים מתנדבים אמריקנים. וכן הלאה. ראיתי בתוך ההמון כמה דמויות מוכרות. אח"מים ישראלים, שאף הם חיכו בתור. חזרתי מיד לווינגטון, אך אבינועם בילה שעות בנמל-התעופה עד אשר העלוהו למטוס.

עמיתי בשגרירות סיפרו לי שכולם היו מכונסים מסביב לנציג חיל האוויר בנספחות הצבאית. בשעה מסוימת הכריז הקצין בהתלהבות...: "גמרנו איתם." הוא הסביר ש"אם עד לשעה זו לא תקפו המצרים את תל אביב. סימן שחיל האוויר שלהם מחוסל או על סף חיסול" ... באותו הלילה שכבנו במיטותינו ולא עצמנו עין.

בבוקרו של היום השני למלחמה התקשר ידידנו ברנדט פון שטאדן, יועץ השגרירות הגרמנית. הוא התנצל שהוא מטריד אותי ושאל אם אסכים לסעוד איתו ארוחת-צהריים. לאמיתו של דבר סברתי שאולי יש בפיו איזה מסר חשוב... אך כשנפגשנו במסעדה, הוא שב והתנצל והסביר מדוע ביקש לפגוש אותי. הוא ומשפחתו בילו

חופשה באי נחמד במפרץ המקסיקני. לפנות בוקר שמעו ברדיו על פרוץ המלחמה, והחליטו שעליו לטוס לווינגטון, להביע בפנינו את רגשות האהדה העמוקים שהם חשים לישראל. הדיפלומט המכופתר הזה בעל פני ה"יונקר", עם צלקת אופיינית על פניו, היה נרגש לא פחות ממני... הצעד הזה של ברנדט וונדלגארד פון שטאדן קשר את משפחותינו בקשר אמיץ.

את משפחת הדיפלומט הגרמני הכרנו בווינגטון. באחת מקבלות הפנים בשגרירות שלנו, ניגשה אלינו אשה צעירה בעלת הופעה נאה והציגה את עצמה כווינדגרד פון שטאדן, אשתו של יועץ בשגרירות גרמניה המערבית. "ידידי מכנים אותי ונדי", אמרה, והזמינה אותנו להתארח בביתם. כל אותו ערב ניהלנו בבה ואני שיחה נוקבת. בבה ששכלה את כל משפחתה-הורים, שתי אחיות ושני אחים - בשואה בלטביה, טענה שאינה מסוגלת להתארח בבית גרמני ועל כך נסב הוויכוח בינינו. בשיחה הקצרה שהיתה לנו הספיקה ונדי לספר שבימי מלחמת העצמאות היא התייצבה במשרדי הסוכנות היהודית בפאריס וביקשה להתגייס לשורותינו כדי להילחם לצד המדינה שקמה. היא לא נענתה כי לא התאימה לקריטריונים הדרושים. היא לא היתה רופאה ולא אחות. גם הסיפור הזה לא הפיס את דעתה של בבה. איני זוכר בדיוק כיצד סוף-סוף הצלחתי לשכנע אותה, אך כעבור ימים ספורים, כשקיבלנו בדואר את ההזמנה ממשפחת פון שטאדן, הישבנו בחיוב. למרות מראהו מימי המלחמה היה ברנדט היפוכו הגמור של קצין גרמני-איש חביב, בעל הומור, שופע ידיעות, ובראש ובראשונה ליברלי בהשקפותיו.

כמובן שאירחנו את הפונשטאדנים בביתנו וקשרינו הלכו והתהדקו. ערב אחד שבנו והוזמנו לארוחת-ערב בביתם, וברנדט הכיר לי את אמו, שלכבודה נערכה הארוחה. להפתעתי, סיפר ברנדט שאמו דוברת גרמנית ורוסית בלבד, וכדי לגוון את הערב הוזמנו גם כמה זוגות מן הסגל הדיפלומטי הדוברים רוסית. החלפנו כמה משפטים עם הגברת כסופת השיער ושוב ציפתה לי הפתעה. הסתבר שברנדט פון שטאדן גדל בטאלין, שבאסטוניה. ברנדט, שהצטרף אלינו, סיפר שסיים את לימודיו בבית-ספר גרמני, דומשולה, בעוד אני סיימתי את לימודי בבית-ספר יהודי ששפת הלימוד בו היתה רוסית. נזכרתי שבית-ספרנו ניהל משחקי כדורסל לא פעם, עם נבחרת בית-ספרו של ברנדט.

ערב מלחמת העולם השנייה היה באסטוניה מיעוט גרמני. מהם אנשים אמידים בעלי קרקעות ובעלי עסקים. הסכם ריבנטרופ-מולוטוב הביא ליציאת הגרמנים מהארצות הבלטיות לגרמניה. שם קיבלו מעמד מיוחד - "פולקסדווייטשה". ברנדט לחם במלחמת העולם השנייה בחזית הרוסית כחייל ולא כקצין. השכלתו, ידיעת השפות וגם השקפותיו הביאוהו ככל הנראה לשרת במשרד-החוץ הגרמני בימי ממשלת אדנהאור. בזמן שירותו בשגרירות הגרמנית בווינגטון, פגש בדיפלומטית זוטריית, ונדגרד פון נוירט (אחייניתו של שר בממשלת היטלר). משנשא, ויתרה ונדי על קריירה דיפלומטית והסתפקה בתפקיד של אשת דיפלומט.

ונדי כתבה ספר - "חושך מעל הבקעה" - שיצא לאור בגרמנית ובאנגלית - זכרונותיה של נערה שגדלה ב"היטלר יוגנד", הנוער ההיטלראי, בימי מלחמת העולם השנייה, ולמדה לדעת שעל נחלת הוריה הוקם מחנה ריכוז קטן - מחנה

מעבר. היא כנערה ראתה במו עיניה "משלוחי" יהודים, שעברו בסמוך לביתה, בדרך למחנה הריכוז, והנערה שראתה את אמה מתייסרת בנפשה פנימה אל מול פני המשטר הנורא, עומדת בודדה בקרב בני משפחתה ואינה יכולה לתת לכך ביטוי אלא באופן סמלי. אלה הם "הגרמנים האחרים" שדיברתי עליהם עם בבה, כאשר שכנעתי אותה לבקר בבית גרמני על אף הכל.

בעקבות צעדם של בני הזוג פון שטאדן במלחמת ששת הימים נרקמה, כאמור, ידידות אמיצה בינינו. מאז אותם ימים בווינגטון הספיק ברנדט פון שטאדן לשרת בווינגטון כשגריר ארצו, לעבוד כיועץ עם הקנצלר שמידט ולשרת כמנכ"ל משרד-החוץ הגרמני. ונדי וברנדט ביקרו פעמים אחדות בישראל ואילו בבה ואני התארחנו אצלם בבון. ומה שחשוב לא פחות- בתם אינגה עבדה חודשים אחדים בכפר בלום ואחר-כך למדה חקלאות באוניברסיטה העברית בה סיימה תואר ראשון. כל שנות שהותה בארץ היתה אינגה כבת מאומצת בביתנו. היא דוברת עברית, אוהבת את הארץ וקנתה לה כאן ידידים רבים. ערב מלחמת המפרץ הגיעה אינגה לביקור קצר, אך משפרצה המלחמה הצפינה לכפר בלום ובילתה אתנו שעות ארוכות בחדר האטום. משפסקו ההפגזות, שבה לגרמניה, אך לא לפני שבילתה כמה לילות אצל מכרים בקרבת תל אביב. אביה, שדאג לשלומה, שוחח איתי בטלפון ואמר שהוא גאה בהחלטתה של אינגה להיות איתנו בימים קשים ...

אף שכנים אחרים בווינגטון חיפשו דרכים משלהם להביע בהם את רגשותיהם כלפינו. אלה שקשרו עמנו קשרי ידידות כנים, נכנסו אל ביתנו עם משקה חריף שנהגו להכין בעצמם, כדי להרים כוסית. אך מי שהפתיע אותנו יותר מכל האחרים היה קולונל בדימוס, איש טכסס, שגר עם אשתו בבית נחמד ממש לידנו. החייל הזקן גידל ורדים יפים בגינתו ורוב ימות השנה היה עסוק בטיפול בגינה ובצביעת ביתו... הוא חיבב מאוד את גבי, שנהג לעבור ליד ביתו בדרכו מבית-הספר. לפנות ערב, ביום השני למלחמה, כשחזרתי מהשגרירות, מצאתי את הקולונל מכסח את הדשא שלנו, "מה אתה עושה, קולונל?"- תמהתי. "אין לכם לא זמן ולא ראש לטפל בדשא. תן לי לכסח. ככל שזכור לי אנחנו תמכנו תמיד בכל מיני משטרים רקובים, דיקטטורים ורודנים, והנה אנו תומכים עתה בדמוקרטיה אמיתית שאפשר להעריך אותה. אני נהנה לכסח את הדשא שלכם..."

ימי המלחמה עברו עלינו בסערת רגשות שקשה לתארה. מכת חיל האוויר הישראלי שחיסלה את חילות האוויר של האויב, נסיגת מצרים מסיני, שחרור ירושלים והרחקת הצבא הסורי מהגליל העליון ומעמק הירדן... אילו ימים נהדרים! אך גם ימי חרדה לשלום הבנים. חרדה לכל היקר לנו...

גלים של אהבת ישראל והתרוממות הרוח ליכדו את יהודי ארצות-הברית. גם העם האמריקני, גילה אהדה והערצה לישראל הקטנה על אומץ לבה ויכולת עמידתה מול אויב שאיים להשמידה. במלים ובתמונות לא פסקה התקשורת לתאר ולפאר את צה"ל, שהדהים את העולם כולו במלחמתו.

הגיעו אלינו ידיעות מרגיעות מישראל על שלום בנינו ויקירינו. נפלה בחלקנו גם הפתעה מיוחדת. בעמודים הראשונים של ה"שטרן" הגרמני ו"פארי מאץ" הצרפתי, פורסמה תמונת לוחמים העומדים על מדרגות "כיפת הסלע" שבהר-

הבית, וביניהם הבחנו בבננו יאיר, מ"מ צנחנים, שמחלקתו היתה בין הראשונים שפרצו לעיר העתיקה דרך שער האריות.

לא פלא שהיו רגעים שבהם הייתי קרוב לשכרון חושים. כוונתי לחושי הפוליטיים. אך ההתפכחות לא איחרה לבוא. כאשר צה"ל התפנה לחזית הסורית, ניתקה ברית-המועצות את קשריה הדיפלומטיים עם ישראל ויצאה עליה מיד בהתקפה מדינית ותעמולתית חסרת רסן. במועצת הבטחון רעם פיודורנקו, שגריר ברית-המועצות, השמיץ, קילל ואיים. הקרמלין זימן למוסקבה את מנהיגי העולם הקומוניסטי, והצהרותיה של מוסקבה כללו השמצה ארסית ואיומים.